

Avrupa Birliği'nin Beşinci Genişleme Süreci: Ekonomik ve Siyasi Boyutlar

European Union's Fifth Enlargement Process: Economic and Political Dimensions

Cengiz DİNÇ¹

ÖZET

Bu çalışmada, AB'nin beşinci genişleme sürecine odaklanılarak, mevcut üyelerin ve adayların müzakere sürecinde hangi ekonomik ve siyasi faktörlere önem verdikleri incelenmektedir. Beşinci genişlemede, Merkezi ve Doğu Avrupalı adaylar, ekonomik ve siyasi olarak oldukça farklı bir sistemden geldikleri için bir anlamda geri olarak tanımlandılar. Mevcut üyeler, adayların şarta bağlılık kuralları çerçevesinde, derin bir dönüşüm sürecinden geçmesini beklediler; bu dönüşümün arz yönü maliyetini de minimum düzeyde tutmaya çalıştılar. Üyelik süreci içerisinde adayların işleyen bir piyasa ekonomisine ve demokrasiye geçmek için yapmaları gerekenler; genişlemenin mevcut üyeler ve adaylar için muhtemel ekonomik ve siyasi etkileri mümkün olduğunca detaylı bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, eski üyelere muhtemel göç dalgası, istihdam yapısına olası etkiler, ekonomik yakınsama süreçleri, rekabetçilik; adaylardaki iç politik yapı, demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, azınlıklar; sınır sorunları, devlet kapasitesinin artırılması gibi konular değerlendirmelerde önemli başlıklar olarak yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Avrupa Birliği'nin beşinci genişlemesi, şarta bağlılık.

ABSTRACT

This study, while focusing on the fifth enlargement, tries to analyze the economic and political factors that are considered important by the current and prospective members in the process. In the fifth enlargement, because they had just emerged from a very different system, the candidates from the Central and Eastern Europe were considered as inferior in a sense. The current members expected a deep transformation, in accordance with the framework of conditionality, from the candidates while they also tried to keep its supply side cost at a minimum. In the accession process, the prerequisite reforms for the candidates in order to facilitate their transition to a functioning market economy and democracy; the potential effects of the enlargement on the current and prospective members were evaluated in detail. In this context, a possibility of a tide of immigration to the current members, potential effects on the employment, the required period for economic convergence, competitiveness; domestic political structure of the candidates, democratization, rule of law, minorities, border conflicts, promotion of state capacity were among the important issues.

Keywords: European Union, fifth enlargement of the European Union, conditionality

1. GİRİŞ

AB'nin her genişlemesinde, tarafların üyeliğe giden süreç içerisinde, ekonomik ve siyasi değerlendirmeleri merkezi bir öneme sahip olmuştur. Örneğin, İngiltere'nin üyeliği Fransa tarafından siyasi nedenlerle 10 yıl vetolanırken (Caşın ve Özgöker, 2008), Norveçli seçmenler ağırlıklı olarak ekonomik nedenlerle üyeliğe hayır demiştir. Bu çalışmada, özellikle beşinci genişleme sürecine odaklanılarak, genişlemeyle ilgili önemli kararlar alınırken, mevcut üyelerin ve adayların hangi ekonomik ve siyasi faktörlere önem verdikleri incelenmeye çalışılacaktır¹. Bu hem AB'nin önemli bir geçiş dönemini hem de Türkiye'nin de aralarında bulunduğu muhtemel üyelerin geçmekte oldukları sürecin arka planının kısmen nasıl şekillendiğini anlamaya yardım edecektir. Beşinci ge-

nişleme Türkiye açısından ekonomik ve siyasi anlamda önemli bir örnek oluşturduğu için de incelenmeye değerdir. Beşinci genişlemede, Merkezi ve Doğu Avrupalı adayların ekonomik ve siyasi olarak oldukça farklı bir sistemden çıkmış olmaları, onların farklı ve bir anlamda geri olarak tanımlanmalarına yol açmıştır. Mevcut üyeler, bu adayların şarta bağlılık kuralları çerçevesinde, derin bir dönüşüm sürecinden geçmesini beklediler; ayrıca bu dönüşümün kendilerine maliyetini de minimum düzeyde tutmaya çalıştılar. Adaylıkların ortaya çıkması, müzakere süreci ve üyeliklerin onaylanması sürecinde, her iki taraf için de ekonomik ve siyasi faktörler büyük önem taşımıştır. Süreçte, adayların pazarlık pozisyonlarıysa oldukça zayıf kalmıştır. Aşağıda bu sürecin detaylarına değinilmeye çalışılacaktır.

¹ Yrd. Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, cdinc@ogu.edu.tr

2. EKONOMİK DEĞERLENDİRMELER

Beşinci genişlemeyle ilgili ekonomik değerlendirmeler, adaylıkların ortaya çıkması, müzakerelerin devamı ve üyeliklerin onaylanması dönemlerinde ve üye olunduktan sonra geçen süreç içinde yapılmıştır ve yapılmaktadır. Bu süreçte, ekonomik durumun temel bazı özellikleri şu şekilde özetlenebilir: Beşinci genişlemede, Kıbrıs Rum Kesimi ve Malta bir yana, özellikle 10 MDA ülkesiyle (AB-10) eski üyeler (AB-15) arasındaki çok ciddi ekonomik gelişmişlik farklılıklarına dikkat çekilmiştir. Üretim faktörlerindeki akışkanlık sayesinde, bu farkın, aday ülkelerce uzun vadede nispeten kapatılacağı beklenirken, AB-15 üyelerine, işçi göçü, ücretlerin baskı altında tutulması, işyerlerinin Doğu'ya kayması, çok sayıda çitçinin Birliğe dahil olması gibi gelişmeler yoluyla, en azından sayıca çok bazı kesimler için, olumsuz etkiler yapacağı beklenmekteydi. Uzunca bir zaman içerisinde yeni üyelerin ekonomi alanında eskilere yakınsaması beklenirken, geçiş döneminde AB-15'in özellikle Fransa, İspanya ve Portekiz gibi bazı üyelerinin, yeni üyelerin getireceği ek maliyeti çok düşük düzeyde tutmak ve belirli geçiş süreleri öngörmek için belirttiği görülmüştür. Beşinci genişleme, AB ekonomisinin çeşitli krizlerle halen devam etmekte olan durgunluğa girdiği bir döneme denk gelmiştir. Eski üyelerin, ekonomiyle ilgili olumlu/olumsuz tepkileri, bireysel ekonomik yapıları, özellikle çeşitli sektörlerin iç politikadaki ağırlığı, coğrafi konumları gibi pek çok faktöre dayalı olarak karmaşık bir süreçten geçerek şekillenmiştir.

Beşinci genişlemede eski üyeler (AB-15) ve adaylar bakımından, beklenen ekonomik faydaların eşit dağılmayacağına görülmesi bir problem teşkil etmiştir. Breuss'a (2002) göre, üyeliğin sağlayacağı beklenen fayda, ülkeden ülkeye değişmekteydi. Macaristan ve Polonya'nın gelecek 10 yıl içerisinde GSYİH'larını yüzde 8-9 oranında artırabileceği beklenirken, Çek Cumhuriyetinin kazancının biraz daha az (% 5-6 arası) olması bekleniyordu. AB'nin ise 6 yıllık bir periyotta GSYİH'sını ortalama % 0.5 artırması beklenmekteydi².

Genel olarak genişlemenin AB ve adaylar için *kazan-kazan* bir ekonomik gelişme olması beklenirken, değişik AB ülkelerinde oldukça farklı sonuçlar doğurması beklenmekteydi. Aday ülkeler açısından, AB üyeliğinin talep edilmesinde, daha hızlı bir ekonomik büyüme ve vatandaşlarına daha müreffeh bir ortam sağlama beklentisi önemli ekonomik faktörlerdi. Katılım öncesinde yapılan çeşitli çalışmalarda, üyeliğin katılım sonrasında yeni üyelerde önemli ek bir büyüme yaratacağı (yılda % 1.3-2.1 arasında) tahmin

edilmekteydi. Genişlemenin eski üyelerde de pozitif bir ekonomik katkı yapması beklenmekteydi. Fakat, örneğin 2004 genişlemesinde yeni üyelerin toplam ekonomik büyüklüğü AB'nin yaklaşık sadece %5'i kadar olduğu için, bu katkının marjinal boyutta olacağı tahmin edilmekteydi (Avrupa Komisyonu, 2006).

Göç ve benzeri gelişmelerin de getirebileceği riskleri yüksek bulan bazı gözlemcilerce göreyse, katılım öncesinde bölgeyle sağlanan ekonomik entegrasyon derecesinin de gösterdiği gibi genişleme dolayısıyla elde edilecek maddi kazançların çoğunun elde edilmesi için sadece AB pazarının aday ülkelere genişletilmesi de yeterli olacaktı; dolayısıyla bunların üye yapılması ekonomik açıdan şart değildi (Sjursen 2008). Fakat, AB'nin kuruluş ve bütünleşme aşamaları sonunda ortaya çıkan felsefenin hiçbir zaman ekonomik konularla sınırlı kalmadığını da göz önünde tutmak gerekmektedir. Amaçlanan orandaki istikrar ve işbirliği (derinleşme derecesi) sadece ortak bir ekonomik bölge yaratmakla elde edilmeyecek derecede ileridir.

Beşinci genişleme sürecinde adaylar üyeliğe doğru ilerlerken, arz yönünden ve talep yönünden karşılıklı ekonomik fayda beklentilerinin detaylıca hesaplanmaya çalışıldığı görülmektedir. Öncelikle, genel olarak bakılırsa, mevcut üyeler için genişlemeden beklenen ekonomik faydalar, genişlemeye olumlu bakan Kok raporunda (Mart 2003) şu şekilde sıralanmaktaydı:

- Genişleyen pazarda eşit rekabet koşulları,
 - Yüksek vasıflı işgücüne erişim [yeni üyelerin dahil olmasıyla AB-15 istihdam piyasasına iyi eğitilmiş, daha az ücrete, aslında kendi vasıflarına göre daha az vasıf gerektiren işleri kabul etmeye meyilli göçmenlerin katılacağı ve bununda ücretler üzerinde bir baskı yaratacağı beklenmekteydi],
 - Üyelerdeki ekonomik büyümeden dolayı talebin artması.
- Yeni üyeler için beklenen faydalarsa şu şekildeydi:
- Batı Avrupa'nın refah düzeyini yakalama [ve genel olarak modernlik açığını kapatma] şansı,
 - Son yıllardaki sermaye girişine ek olarak, yatırımların artmasının verimlilik, beceriler ve teknoloji transferi alanlarında daha fazla ilerlemeye yol açması,
 - AB üyeliğinin getirdiği istikrarlı hukuki ve ekonomik yapı,
 - AB fonlarından sağlanan yardımlar.

Kok raporu da yeni üyelerin, AB'den daha yüksek bir büyüme oranına sahip olduğunu belirtmekteydi. Bu ivme korunursa, aradaki sosyal ve ekonomik uçurumun azalacağı; gelirler ve sosyal standartların artacağı ve diğer AB ülkelerine göç etmeyi cazip kılan nedenlerin azalacağı belirtilmekteydi. Rapora göre, yeni üyelerin gelişi AB'ye zaten ihtiyaç duyduğu ekonomik ve sosyal politika reformunu istediği şekilde gerçekleştirme imkânını sunabilecekti. Genişleme bir tehdit değil, yenilenme için itici bir güçtü (Kok 2003).

2.1. Ekonomik Farklılıklar ve Bazı Sonuçları

Eski ve yeni üyeler arasında aşağıdaki tabloda bir yönü gösterilen derin ekonomik farklılıklara bakıldığında, her ne kadar, uzmanların öngördüğü gibi süreç içerisinde yeni üyeler, AB ortalamasında yaklaşıma yolunda büyük ilerlemeler kaydetmişlerse de üyelik öncesi ve sonrasını kapsayan genişleme sürecinin başlangıç dönemlerinde, ekonomik farklılıklardan kaynaklanan pek çok sorunun olabileceği açıkça görülmektedir. Diğer bir açıdan, AB ekonomisinin 2007-2010 arasında sıfır büyüme gerçekleştirdiği de unutulmamalıdır.

Tablo 1: AB'de Ekonomik Farklılıklar ve Kişi Başı Gelirde Değişimler³

ÜYELER	GSYİH 2010 (Milyar Avro)	Kişi Başı Gelir 2010 (Satınalma Gücü P.)	AB Ortalamasının Yüzdesi Olarak Kişi Başı Gelir	
			1998	2010
AB	12,268	24,400		
Avro Bölgesi (EA 17)	-	-	-	108
Almanya	2,499	28,700	122	117
Fransa	1,932	26,100	115	107
İngiltere	1,697	27,900	118	113
İtalya	1,549	24,500	120	100
İspanya	1,062	24,500	95	100
Hollanda	591	32,600	129	134
Polonya	354	15,300	48	62
Belçika	352	29,000	123	118
İsveç	346	30,100	123	123
Avusturya	284	30,800	132	126
Danimarka	234	30,400	132	125
Yunanistan	230	21,500	83	89
Finlandiya	180	28,300	114	116
Portekiz	172	19,800	79	81
İrlanda	154	31,100	122	127
Çek Cum.	145	20,100	73	82
Romanya	122	11,000	27	45
Macaristan	98	15,500	54	63
Slovakya	66	18,100	52	74
Lüksemburg	42	67,000	218	274
Bulgaristan	36	10,600	27	44
Slovenya	36	20,900	79	85
Litvanya	27	14,200	40	58
Letonya	18	12,600	36	52
Kıbrıs	17	23,800	86	98
Estonya	14	15,700	42	64
Malta	6	20,200	80	83
Hırvatistan	46	15,000	51	62
Türkiye	553	11,800	45	48
ABD	10,236	34,650	161	142

Bazı uzmanlarca çizilen paralelliklere rağmen, beşinci genişlemenin 1980'lerdeki Güney genişlemelerinden ekonomik bakımdan aslında oldukça farklı olduğu fikri daha baskındır. Beşinci genişlemede, müstakbel üyelerin, satın alma gücü paritesiyle, kişi başına düşen GSYİH'ları mevcut üyelerinkinin yaklaşık % 40'ı civarındaydı. 1986'da İspanya ve Portekiz'in Birliğe katılmaları ki bu AB'nin nüfusunun % 16 arttırmıştı, beşinci genişlemeye en çok benzeyen örneklerdir. Fakat, bu iki ülkenin kişi başına düşen GSYİH'ları

mevcut üyelerinkinin yüzde 70'i civarındaydı; ayrıca bu ülkelerin piyasa ekonomisi ve demokrasi tecrübeleri, MDA ülkelerine kıyasla çok daha fazlaydı. Beşinci genişlemeyle bundan öncekiler arasındaki bir başka önemli fark da yeni üyelerin pek çoğunun planlı ekonomilerden pazar-temelli bir sisteme dönüşüm sürecinin içinde olmaları ve AB'ye katılma çabalarına ek olarak zorlu ekonomik reformlar gerçekleştirmek zorunda olmalarıydı.

Dolayısıyla, beşinci genişlemede çok daha fakir ülkelerin üyeliğe kabulü, AB içerisindeki, sosyo-ekonomik heterojeniteyi ve gelir dağılımındaki farkları artıracaktı. Satın alma gücü standardına göre bu heterojenlik Letonya'da, AB-15 ortalamasının yüzde 40'ından, Lüksemburg'da, yüzde 210'una kadar varmaktaydı. Yeni üyelerin, daha düşük bir ekonomik bazdan hareket ettikleri için, daha hızlı büyüyecekleri ve bu farkı zamanla kapatmaları beklenmekteydi. Gerçekten, yeni üyelerdeki ekonomik büyüme (1997-2005 arasında her yıl % 3.75) ortalama olarak eski üyelerin hızından (yüzde 2.5) fazla olmuştur⁴. Yakalama süreci sonucunda ortalama gelirler arasındaki fark kapanmaktadır (1997'de AB-10 ortalaması, AB-15'in % 44'ü iken, 2005'te % 50'ye tırmanmıştır) (Avrupa Komisyonu 2006). Ekonomik açıdan yukarıda görülen bu farklılık, Kornai gibi bazı uzmanlar ve Batı Avrupalı siyasiler tarafından "uçurum" olarak nitelendirilmiştir. Dolayısıyla, beklenen yakalama sürecinin sancısız geçeceği pek söylenemezdi. Kornai'ye göre, kalkınma hızları arasındaki fark göz önüne alındığı takdirde dahi; örneğin AB-14'ün (Lüksemburg hariç) büyüme hızı yüzde 1.74 kabul edilerek yapılan tahminlere göre, AB-14'ün ortalamasının yüzde 80'ini yakalama süresi, yeni üye 8 MDA ülkesi için ortalama olarak 38 yıl tahmin edilmekteydi (Slovenya için 9 yıl, Slovakya 33, Çek Cumhuriyeti 21, Macaristan 31, Polonya 55 yıl) (Kornai 2006: 238).⁵

Aradaki bariz refah farkının çok çeşitli sonuçları olacağı tabii olarak beklenmekteydi. Örneğin, "sermaye ve emek görece olarak nerede daha nadir-değerli ise oraya akacaktır" kuralı uyarınca sermayenin doğuya, emeğin ise batıya akacağı beklenmekteydi (Smaghi 2002). Genişlemeyle ilgili en önemli gündem maddelerinden birisi, yeni üyelerden daha müreffeh üyelere doğru güçlü göç dalgasının olup olmayacağıydı. Bu konuda çok derin endişeler olduğu ve zaten yetersiz büyüme hızlarının zora soktuğu istihdam piyasasını daha da bozulacağı ve eski üyelerde işsiz kalanların daha da artacağı endişesi, genişleme karşıtı kamuoyunu oluşturan önemli bir faktördü. Bireysel göç kararının 'beklenen fayda eksi maliyet' hesabıyla alındığı göz önüne alınırsa, doğu ve batı arasında, ücretlerdeki ve sosyal faydalardaki farklılıklara bakıldığında ve genişlemenin göç maliyetini azaltacağı düşünüldüğünde, üyelikle beraber göçün teşvik edileceği beklenmekteydi. Başlangıçtaki katı bir tutum ise illegal göçü yapmakta insanları daha aceleci yapabilecekti. Genişleme sonrasında, istihdamın daha az maliyetli, doğu bölgelerine kayması, artan ihracat, ticaret, yabancı yatırımlar ve benzeri yollarla zamanla göç olgusunun azalacağı tahmin edilebilirdi (Kraus ve Schwager, 2003).

2005 rakamlarına göre, yeni 10 üyeden göç eden işçiler AB-15 içindeki emek gücünün % 0.4'ünü oluştururken, bu ülkelerden o zamana kadar AB-15 içinde çalışmak için 1.7 milyon iş başvurusunda bulunulmuştu. Diğer AB-15 üyelerinden gelen emek gücü % 2.1'i ve AB üyesi olmayan ülkelere gelen işgücü ise % 5.1'i oluşturmaktaydı (Futher Enlargement 2006). Yapılan çalışmalardaki tahminlerin çoğuna göre, ilk yıllarda yıllık yaklaşık 300-350 bin olmak üzere, 15 yıllık bir süre zarfında MDA ülkelerinin nüfusunun yaklaşık yüzde 2-4'ünün eski üyeleri göç edeceği tahmin edilmiştir. Mutlak değer olarak bu yaklaşık 3 milyon insana tekabül etmektedir. Bunun 2020 projeksiyonlarına göre AB-15'te çalışabilecek yaştakilerin yüzde 1.2'sine tekabül edeceği görülmektedir. Az gibi görünen bu rakamın, eski üyelerdeki ekonomik durgunluk devam ettiği sürece, işsiz seçmenler tarafından hoş görülmeceği açıktır (Avrupa Komisyonu, 2006).

Benzer analizlerin gelecekteki genişlemeler, örneğin Türkiye için de yapıldığı görülmektedir. "Türkiye ile AB arasındaki gelir farklılıkları" ülkemizden AB'ye göçü teşvik edici bulunmaktadır. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelecek göçle ilgili araştırmalara dayanarak, Türkiye'den toplam 2.7 milyon insanın sürekli yaşamak üzere AB'nin diğer ülkelerine gideceği tahmin edilmektedir. "Bu miktar Türkiye nüfusunun % 4'üne, AB-15'in ise % 0.7'sine eşittir". Bir görüşe göre, yeni göçmenler, daha önce gelen Türk göçmenlerinin yaşadığı yerlere "akın" edecektir. Bu durumda, Almanya toplam göç edenlerin % 76'sını (2,000,000), Fransa % 8'ini (213,000), Hollanda % 4'ünü (107,000), Birleşik Krallık % 2'sini (53,000) ve İtalya %1'ini (27,000) alacaktır (bkz Genişleme Yorgunluğunun Ötesinde?, 2006). Görüldüğü gibi, işçi göçü de eski üyeleri eşit oranda rahatsız etmeyecektir. Çok sık söylenen demokratik eksiklik burada da kendini göstermektedir. Örneğin, İngiliz hükümetinin genişleme konusundaki iştiağı kendi halkının tutumuyla tezat teşkil etmektedir. İngiliz halkının yüzde 47'si AB içerisindeki emek göç mobilitesinin ekonomileri için kötü olduğunu söylemiştir (İspanya, % 24), % 76'sı, sınırlardaki kontrollerin sıkılaştırılmasını isterken; % 66'lık kesim ülkede çok fazla yabancı olduğunu düşünmektedir (House of Commons, 2007). Bu konudaki kamuoyu rahatsızlığı, beşinci genişlemeyle beraber elle tutulur bir hal almıştır. Örneğin polis desteğinde, Rumenlerin barınakları yıkan İtalya'nın İçişleri bakanı Amato, serbest dolaşım ile ilgili AB kurallarının 500 bin Rumen'in gelmesi durumuyla baş edemediğini söylemekteydi (Schott, 2007).

Beşinci genişleme süreci göçle ilgili endişeleri çok yüksek seviyelere çıkarmıştır. Örneğin, Alman, Hollandalı ve Avusturyalıların yüzde 80 veya daha fazlası gelecekteki genişlemelerin daha da fazla göçe yol açacağından endişe etmektedir. Beşinci genişlemeyle, Birliğe katılan yaklaşık 104 milyonluk kitleyle beraber, çeşitli kaynaklarda dile getirildiği gibi, 40- 50 milyonluk nispeten düşük ücretlerle çalışmaya razı bir işgücü Birliğe enjekte edilmiştir. 1990'larda MDA ülkelerinde dönemsel faktörler ve yapısal ayarlamalar yüzünden, istihdamda hızlı bir daralma ve işsizlikte hızlı bir yükselme olmuştur. Daha sonra istihdam piyasasındaki nispi iyileşmeye rağmen, istihdam oranının yüzde 70 olan Lizbon hedeflerinden uzakta, yüzde 56'da kaldığı görülmektedir. Böylece yeni üye AB-10'un , AB-15'e göre özellikle genç ve yaşlı istihdamında oldukça arkada kaldığı görüldü. Dahası AB-10'daki işsizlik yüzde 5.5 farkla % 13.4 seviyesindeydi. AB-15'te olduğu gibi, yeni üyeler arasında da istihdam oranlarında farklılıklar vardır. Örneğin, 2005 rakamlarıyla Kıbrıs ve Slovenya'da işsizlik yüzde 6 iken, Slovakya'da yüzde 16 ve Polonya'da yüzde 18 olmuştur (Avrupa Komisyonu 2006). Ayrıca, yeni üyelerde ücretlerin AB-15'e göre çok daha düşük olması işgücü göçünü teşvik edici bir faktördü. Avrupa komisyonuna göre 2003 rakamlarıyla saatlik emek maliyeti Letonya'da, AB-15 ortalamasının % 12'si iken, Slovenya'da % 53'ü idi. Polonya, Macaristan, Çek ve Slovak Cumhuriyetlerinde bu oranlar % 20-30 arasındaydı (Further Enlargement, 2006: 28). 2004 yılında emeğin ortalama saatlik maliyeti AB-10 da, AB-15'in yüzde 25'i kadardı (Avrupa Komisyonu, 2006).

Doğu ve Batı'daki işçiler arasında verimlilik oranlarında farklılıklar olmasına rağmen (pek çok uzmanca, Doğu Avrupa verimliliği AB seviyesinin yüzde 35-40'ı arasında tahmin edilmekteydi), bu yine de, yeni üyeleri birim emek maliyetinde önemli bir avantaja sahip kılmaktadır. Bu gibi avantajlardan faydalanmak isteyen şirketlerin, üretim tesislerinin doğuya kaydırması, AB-15 üyelerinde istihdam kaybı korkularını beslemiştir. Fransa, Avusturya ve diğer yerlerde işçiler doğuya doğru genişlemenin ekonomik açıdan adil olmayan bir rekabet getirdiğini düşünmekteydi. Eski üyeler, MDA ülkelerini, şirketleri çekmek için düşük vergilerle baştan çıkarmakla ve sosyal dampingle suçluyor ve vergilerde dibe doğru bir yarıştan korkuluyordu (Avrupa Komisyonu, 2006; Zielonka 2007). Karşı bakış açısına göre, Doğu'ya kayan yatırımların çoğu zaten artan küresel rekabet baskısı altındaki otomotiv, ecza sanayi, bilişim ve telekomünikasyon gibi sektörlerde olmuştur. Bu yatırımları yapan şirketler için tercih, kendi ülkelerinde veya daha ucuz yer-

lerde üretim değil, maliyetlerin azaltılması veya pazar paylarının kaybedilmesi -ki bu yine kendi ülkelerinde işsizliğe yol açacaktı- arasında olmuştur. Relokasyonlar, işsizliği arttırırken bir yandan da Batı Avrupa ülkelerinin rekabetçi kalmasına yardım ederek, Almanya, Fransa ve Hollanda gibi ülkelerde diğer işlerin korunmasına ve yeni işler açılmasına yardım etmiştir. Ayrıca, genel küresel trendler kapsamında, işyerlerinin Uzak Doğuya kayması yerine Doğu Avrupa'ya kayması, bir bütün olarak Avrupa için daha az kaygı vericiydi. Bir anlamda küreselleşmenin Avrupa'yı daha az sarsmasına, bu kıtayı daha güvenli ve diğer kıtalardan yükselen rekabetçi baskıya daha dayanıklı hale getirmesine katkı yapabiliirdi (bkz. Further Enlargement, 2006).

Aslında, muhtemel göç dalgasından tüm AB-15 kamuoylarının yeknesak bir şekilde rahatsız olmadıkları görülmektedir. Genişleyen AB'de emek ve sermaye hareketliliğinin sunduğu tehdit ve fırsatlar; üretim yerlerinin daha kolay başka ülkelere taşınabilmesine karşı, toplumsal yerleri (sınıfları) farklı olan grupların da farklı fayda maliyet analizleri vardı. Düşük seviyede iş yeteneği olan vasıfsızların, görece en fazla zarara uğrayacakları için endişelendikleri; gelişmiş iş becerileri olanlarınsa, genişlemeyle beraber, daha iyi işler bulmayı umdukları söylenebilirdi. Sermayesi veya yüksek geliri olanların, sermayenin ve ucuz emeğin daha rahat dolaşacak olmasından memnun oldukları görülebilirdi (McLaren, 2004). AB'deki zengin girişimci, belirli bir sermaye birikimini yakalamış kesimin AB genişlemesi ve hatta küreselleşme konusunda genelde olumlu fikirlerinin olması normaldir. Buna karşın, yeterince eğitim alamamış, toplumun en alt ve savunmasız kesimleri, fakir adayların söz konusu olduğu her genişlemenin getirdiği işgücü mobilitesi yüzünden tedirgin olmaktadır.

Beşinci genişlemede, muhtemel göçün, genellikle olumsuz görülen etkilerine karşı, olumlu yönlerini de göstermeye çalışan raporlarda ve resmi çalışmalarda, genellikle kamuoyunu teskin edici bir dil kullanılmaktaydı. Komisyonun açıklamalarına göre, işçi göçleri, ücretlerin baskı altında tutulması ve işyerlerinin ekonomik aktivitenin doğuya kaymasının sınırlı kalacağı ve dönemsel (geçici) olacağı düşünülmekteydi (Avrupa Komisyonu, 2006). Kok raporundaysa, uzmanların yaşanabilecek göçe ilişkin hesaplamalarının 'mütevazı rakamlara' karşılık geldiği belirtiliyordu. Rapora göre, Avrupa Bütünleşme Konsorsiyumu, işgücünün serbest dolaşımına izin verilmesinden itibaren AB'ye gelebilecek kişilerin sayısını -geçiş dönemini hesaba katmadan- 335,000 (o anki AB nüfusunun % 0,1'i) olarak tahmin etmekteydi. Bu sayının 30 yıllık bir

süre içinde nüfusun % 1,1'ine ulaşacağı hesaplanmaktaydı. "Bu hesapların eski neslin yerini yenisinin almadığı Avrupa'nın yaşlanan toplumu bağlamında" ele alınması tavsiye edilmekteydi. AB'de doğurganlık oranı düşük, ortalama insan ömrü uzamış ve bağımlılık oranları (yaşlıların çalışabilecek yaştaki nüfusa oranı) önümüzdeki yıllarda daha da artacaktı. Mevcut AB üyeleri için göç oranlarındaki yükselmeler, yaşlanmaya bağlı olarak yaşanan bağımlılık artışını kısmen de olsa karşılayacaktı (Kok, 2003). Beşinci genişleme sonrasında da, genişleme yanlılarının benzer argümanı kullanmaya devam ettiği görülmektedir. Örneğin, Rehn, birkaç onyılıda Avrupa'yı olumsuz etkileyecek demografik eğilimlere karşı Türkiye'nin üyeliğinin dengeleyici olacağını belirtmekte ve kendi emeklilik çekiminin bir kısmının ortak pazarda çalışan iyi eğitilmiş bir genç Türk mühendis tarafından karşılanacağını söylemektedir. Rehn yeni üyelerden sadece ucuz kol gücünün gelmediğini bir örnekle açıklamaktadır. Microsoft'un Washington'daki merkezinde Hintlilerden sonraki ikinci en büyük yabancılar grubunu Rumenler oluşturmaktadır ki buradaki uzmanlardan her yıl Romanya'ya dönenlerin sayısı artmaktadır. Bu da Rehn'e göre AB üyeliğine yaklaşıldıkça en zeki beyinlerin anavatanlarına dönebilmeleri için uygun bir ortamın yaratıldığını göstermektedir (Rehn, 2006a).

Ayrıca, güncel teskin edici söyleme göre, araştırmalar, yeni üyelerden göç edenlerin esas olarak kazandıkları parayla geri dönüp kendi ülkelerinde bir hayat kurmayı amaçladıklarını göstermektedir. Buna karşın, örneğin İngiltere'de haberlere konu olduğu gibi, özellikle ekonomik kriz ortamında, yeni üyelerden gelenlerin oluşturduğu rekabet ortamının ötesinde, işçiler örgütlü bir şekilde, oluşan 'ekstra' iş fırsatlarının dahi İtalya gibi eski üyelerden gelen legal işçilere verilmesine bile karşı çıkmakta ve dışarıdan gelenlerle saat başı ücret bazında rekabet edemeyeceklerini, yapılan işin kalitesiyle rekabet edeceklerini belirtmektedirler (BBC World News, 30. 01. 2009). Kamuoyuna bakıldığında, AB dışından, hatta bazı yeni üyelerden yapılan göç, AB-15 içinde yaşlanan bir toplumun demografik sorunlarına bir çözüm değil, çeşitli problemlere yol açan bir gelişme olarak görülmektedir (Molchanov, 2005). Göç edenleri, legal ve illegal çalışanlar diye ayırmak gerekir. Legal çalışanların başlangıçta ve orta vadede kendi niteliklerinin gerektirdiğinden daha düşük işlerde çalışmaya razı olacakları görülmekte ve beklenmekteydi. Illegal göç edenlerin, insan kaçakçılığı yapanlarca ve işverenlerce sömürülerek işin gerektirdiğinden daha düşük ücretlerle çalışmaya razı olmaları sosyal güvenlik açısından da AB-15'te bir rahatsızlık unsuru olmuştur

(Further Enlargement, 2006). Genel olarak genişlemenin halka 'satılması' konusunda daha fazla gayret gösterilmesi, bazı sağduyulu politikacılarca tavsiye edilmekteydi. Örneğin, Prodi'ye göre, göç ve potansiyel iş kaybı korkularını körükleyerek oya tahvil etmeye çalışan daha fazla Haider'lerin ortaya çıkmaması için genişlemenin olumlu yönlerini de halka yeterince açıklamak gerekiyordu (bkz. Higashino, 2004).

Eski ve yeni üyeler arasındaki yapısal ekonomik farklılıklar ve bazı eski üyelerle benzerlikler de genişleme çerçevesinde değerlendirilmektedir. Örneğin, tarım sektörü ve yapısı genişleme sürecinde önemli bir yer tutmaktadır. 2004 genişlemesiyle tarımsal alan yüzde 25, çiftçi sayısı yüzde 50 artarken üretim sadece yüzde 10 artmıştır. Yeni üyelerdeki tarımsal verimin AB-15'e göre oldukça düşük olduğu görülür. Kendi içinde sektördeki heterojenlik bir yana ülkeler arasında da büyük bir çeşitlilik gözlenmektedir. Polonya'da çiftçilerin oranı % 19 iken Litvanya ve Letonya'da bu oran % 12.5'tir ki bu 1990'ların başlarında Yunanistan ve Portekiz'dekine benzer bir durumdur. Slovakya ve Çek Cumhuriyeti'nde oran yüzde 4'le AB-15 ortalaması seviyesindedir. 2005'te, AB-10'da tarımda çalışan kişi başı gelir, AB-15 ortalamasının sadece 8'de biriydi (Avrupa Komisyonu, 2006). Rehn'in de dile getirdiği gibi, beşinci genişlemedeki dersler AB tarafından örnek olarak alınmaktadır. Rehn, Türkiye'yi, 2004 genişlemesinde üye olan 10 üyeyle yaklaşık nüfus ve tarımsal nüfus bakımından karşılaştırılabilir bulmakta ve 2004 genişlemesinden öğrenilenlerin Türkiye'nin üyeliğe kabulünde kullanılabilir bulmakta ve kullanılmasını savunmaktaydı (Further Enlargement, 2006: 55). Diğer bir çalışmada da Türk tarım sektörünün yapısal zafiyetine değinmektedir. Türkiye dünya çapında tarımsal üretim yapan bir ülke olarak görülmekte ve bu sektörün ülkenin GSMH'sinin % 12'sini, istihdamın % 34'ünü ve ürün ihracatının da % 11'ini temsil ettiği tespit edilmiştir. Bu çalışmaya göre, Türkiye'de 7 milyon kişi tarımda çalışıyordu ki bu rakam AB-15'deki toplam tarım işçisi sayısına eşittir. Sektörün verimi düşüktür. İşçi başına yaratılan katma değer AB-15'deki seviyenin sadece 1/8'i oranındadır. Dolayısıyla, Türkiye bu bakımdan Polonya gibi nispeten geri ve yük getiren bir ekonomik yapıya sahip görülmektedir (bkz. Genişleme Yorgunluğunun Ötesinde?, 2006). Beşinci genişleme sırasında yapılan başka bir tespit de tarım sektörünün ekonomideki payı eski üyelerde düşmüş olmakla beraber daha hızlı büyüyen ve yakalama sürecindeki yeni üyelerde tarımın görece payı daha hızlı bir şekilde düşmekte olduğudur. AB-10'daki GSYİH'daki tarım kaynaklı gayri safi katma değer

1998'de % 3,2'ye 2005'te % 2,2'ye düşmüştür; aynı yıl bu oran AB-15'teyse sadece % 1,3'tü (Avrupa Komisyonu, 2006).

Beşinci genişlemenin beklenen olumlu bir katkısı ise AB'nin küresel ekonomik güç olarak konumunu daha da güçlendireceğiydi. Özellikle dünya ticaretinde üretim kapasitesi ve yüksek tüketim gücüne sahip yüz milyonlarca vatandaşı sayesinde AB önemli bir ağırlığa sahip olmuştur. Avrupalı elitler, artan bu ağırlığın (Barysch, 2006), Çin gibi yükselen oyuncularla ticaret yaparken onları "adil rekabete", entelektüel mülkiyet haklarını daha iyi korumaya zorlamayı kolaylaştırmasını beklemekteydiler (Mandelson, 2006). Bazı uzmanların modellerine göre, AB daha derin bakıldığında orta ve uzun vadede ABD ve Çin gibi ekonomik süper güçlerle başa baş bir rekabet edebilmek için Türkiye'nin üyeliğine de ihtiyaç duyacaktır (Yeşilada ve Efir, 2006).

İstihdam yaratma Avrupa ekonomileri için en önemli problem olarak durmaktadır. Eğitime ve meslek öğretimine önem vererek Avrupalıların istihdam edilebilirliğini; iş piyasasının esneklik ve güvenliğini artırmak gerekmektedir ama Jean-Claude Juncker'in Avrupalı siyasiler adına dile getirdiği "Yapılması gerekenleri biliyoruz ama yaptıktan sonra tekrar seçilmeyi nasıl başaracağımızı bilemiyoruz" ifadesi, bunları sağlayabilecek kararların alınmasının siyasiler için kolay olmadığını göstermektedir. Çünkü pek çok vatandaş reformların sadece esnekliği artırdığına iş güvencesini ise arttırmadığına inanmaktadır. Rehn'e göre, vatandaşların, ikisinin birden mümkün olduğuna ikna edilmeleri gerekmektedir. Küreselleşmeden kazançlı çıkan Kuzey Avrupa ülkeleri gibi ülkeler, açık, bilgi bazlı ekonomiler haline gelerek küreselleşmeye adapte olmuşlardır. Hem küresel ekonomiye açılmışlar hem de sosyal açıdan kapsayıcı politikalar izlemeyi başarmışlardır (Rehn, 2006b).

Ekonomik olarak genişlemenin muhtemel etkileri, küreselleşmenin getirdiği meydan okumalarla birlikte değerlendirilmeliydi. Bazı üyelerin, küreselleşmeye karşı diğerlerinden daha mücehhez ve hazırlıklı oldukları görülmekteydi. Bu bağlamda, Mayer'e göre (2008) ortak hareketle savunulan bir "Avrupa Sosyal Modeli" yoktu, olsa da küreselleşme çağında "satmıyordu". Pek çok Avrupalı için genişleme mini-küreselleşme anlamına gelmekteydi. Beşinci genişlemenin on milyonlarca düşük ücretli çalışanı oldukça derin bir ortak pazarı olan Birliğe dahil ettiği düşünülmekteydi. AB-15 içerisinde küreselleşmeyi bir tehditte ziyade bir fırsat olarak görenlerin oranı 2003-2006 arasında yüzde 20 kadar düşmüştür. Fransa'da kü-

reselleşmeyi tehdit olarak görenlerin oranı yüzde 70'den fazla iken bu oran İngiltere, Danimarka ve İsveç gibi genişleme yanlısı ülkelerde çok daha azdı (% 20- 40) (Barysch, 2006).

Pek çok AB vatandaşı küresel negatif etkenlerle, genişlemeyi birbirinden ayırmakta zorluk çekmekteydi. Örneğin, Giscard d'Estaing'in açıkladığı gibi pek çok Fransız, kendi iç sosyal modelleri için, küreselleşmeyi dış ve genişlemeyi de iç tehdit olarak görmektedir (Further Enlargement, 2006). Genişleme karşıtlığının dayandığı temellerden birisinin de çok tartışılan ve bazı uzmanlarca yanlış olduğu iddia edilen bir varsayım olduğu söylenebilir ki bu varsayıma göre bazı üyelerdeki (örneğin Fransa) sosyal modelin küreselleşmenin olumsuz ekonomik etkilerine karşı korunması mümkündür (Barysch, 2006). AB içinde 'Sosyal modellerini' tehdit altında gören geniş bir çalışan kesime karşı, örneğin Alman işveren çevreleri 2005 seçimleri öncesinde, küresel baskıları öne sürerek, çalışma sürelerinin uzatılması, işçilerin daha rahat işe alınması ve kovulması, ücretli analık izni ve uzun tatillerin azaltılması gibi taleplerde bulunmaktaydılar (Molchanov, 2005). Görüldüğü gibi, beşinci genişleme de, AB'nin yeni ve eski üyelerinin ekonomik dinamikliği ve modernleşmeyi yakalamaları ve ekonomilerini küreselleşmenin meydan okumalarına daha hazır hale getirmeleri için yüzleşmeye çağırıyordu. Eski bazı üyelerdeki sosyal hakları koruma ve karşılıklı sınıf çıkarılarının korporatist bir şekilde telif edilmesine devam etme isteği, hem genel olarak küreselleşmeye, hem de genişlemenin doğasına karşı zemin kaybetmiş ve bu da huzursuzluklara yol açmıştır. Bu anlamda, emeğin hakkı, mobilitesinin sınırlandırılması ve sermayenin istekleri arasındaki dengenin nasıl ve nerede kurulacağı gibi çok zor sorulara, Avrupa sosyal modeli ve demokrasi geleneği çerçevesinde ideolojik ve sınıfsal duruşlara göre pek çok ve çatışan cevaplar verilmektedir. Aslında bir anlamda bunlar, dünyadaki ve AB içindeki şiddetli vizyon çatışmalarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Çatışan taraflara göre, AB geleneğinde var olan, 'rekabet edebilir' olma ile 'insanları, pazarın insafına bırakmama' dengesinin idamesinde çok ciddi sorunlar çıkmıştır ve daha önemlisi bu sorunun nasıl aşılacağı konusunda da siyasi ve ekonomik elitlerle ve çalışanlar arasında, ülkeden ülkeye değişen, şiddetli görüş ayrılıkları ve kafa karışıklıkları vardır (Molchanov, 2005).

Genişlemenin getirdiği sıkıntının bu kadar fazla hissedilmesinin arka planında ekonomik durgunluk, küresel ekonomik rekabetle başa çıkmak için neler yapılması gerektiği hakkındaki görüş ayrılığı ve bu

konuda karar almadaki zorluklar gibi daha derin sebepler olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, Rehn gibi düşününlerin de açıkça işaret ettiği gibi "genişleme sıkıntıları [*blues*], eşit şekilde işsizlik sıkıntıları küreselleşme sıkıntıları ya da refah devleti sıkıntıları olarak adlandırılabilir" (bkz. Pridham, 2007).

2.2. Genişlemenin Ekonomik Maliyeti, Rekabet ve Fırsatlar

Beşinci genişlemenin getirdiği ekonomik, özellikle istihdamla ilgili korkular, aday ülkelerin yapacakları katkıdan çok daha fazla maliyet getireceği endişesini körüklemişti (Further Enlargement, 2006). Genişlemenin eski üyelere getireceği fayda ve 'maliyetlerin' eşit şekilde dağılmayacağı açıktı. Nispeten daha çok kazanacağını düşünenlerin, diğer ekonomi dışı pek çok faktörün de kümülatif etkisiyle, diğer üyelere, AB yapısı çerçevesinde, çeşitli 'şantaj' ve hatta 'rüşvetlerle', genişlemeye evet demeleri için baskı yaptıkları görüldü. Ayrıca kazançlı çıkacağına inananların normatif argümanlarla diğerlerini genişlemeye evet demeye zorlamak için 'utandırdığı', ileri sürülen argümanlardan birisidir. Ekonomik kazançların veya kayıpların kolayca görülemeyeceği veya hesaplanamayacağı da dile getirilen bir argüman olsa da genel olarak hangi eski üyelerin en kazançlı çıkacağı kabaca görülmekteydi. Örneğin, Almanya, Danimarka, İngiltere ve Avusturya gibi üyelerin nispeten daha kazançlı çıkacağı buna karşın Portekiz, İspanya ve Yunanistan gibi üyelerinse, gerek mallarına Avro bölgesinde yeni rakipler çıkacak olması ve de gerekse AB yardımlarının yeni, daha fakir üyelere kayacak olması sonucu 'kaybedenler' arasında olacağı söylenebilir.

Mevcut üyeler için, beşinci genişlemenin ekonomik faydasının -5 yıllık bir süre için gayri safi hâsılanın yüzde birinden daha az- küçük ama pozitif olacağı hesaplanmaktaydı. Eski üyelerin, adaylarla ticari bağlantıları, genişlemenin doğrudan etkilerinin ölçülebilmesi için çok küçüktü; bunun iki istisnası yeni üyelerle önemli ticari bağlantıları olan Almanya ve Avusturya'ydı. Bu iki ülke, Fransa ve Hollanda'yla beraber yeni üyelerdeki yabancı yatırımında en büyük pay sahipleri arasındaydılar ve genişlemeden en büyük net kazançta sahip olmaları beklenmekteydi (Barysch, 2003: 76).

Çeşitli alanlarda benzer standartların olmayışı, genel ekonomik felsefe ve mevzuat çerçevesinde MDA ülkelerinin AB-15'e 'benzemek' için dönüşümü öncesinde ve sırasında çeşitli sorunlara yol açmıştır. Örneğin, AB-15, Komünist sistemin, Doğu Avrupa'da bıraktığı çevreyle ilgili mirastan endişe duymaktayken; geleceğin üye devletleri de, AB'nin çevre mevzuatına

uyum sağlamanın getireceği mali külfet konusunda endişe duymaktaydılar. Bu ve benzeri alanlarda AB mevzuatına uyum için yapılması gerekenlerin yeni üye ülkelere getirdiği maliyetlerin tahmin edilmesi zordur. Özellikle AB mevzuatı çerçevesinde gereken asgari standartları tutturmak için çevre, altyapı ve ulaşım alanlarında çok önemli yatırımlar yapılması gerekmektedir. Doğrudan maliyetlerin tahmin edilmesi dahi çeşitli önemli parametrelere dayanması ve geniş sayıdaki alana yayılması yüzünden zordur. Çeşitli tahminlere göre sadece çevreyle ilgili direktiflere uyum belirli bir süre boyunca GSYİH'nın yüzde 1-3'ünü gerektirmektedir. Komisyonun tahminine göreyse, adayların çevre mevzuatına uyum sağlamlarının bedeli 80-110 milyar Avro tutacaktı. Ulaştırma müktesebatına uyum da başta yollar olmak üzere ciddi altyapı iyileştirmesi gerekmektedir. Komisyon bunun için de 100 milyar Avro kadar kaynağın gerektiğini tahmin etmiştir (Avrupa Komisyonu, 2006).

Eski üyelerin, katılımdan sonra da AB'nin yeni üyeler için yapacağı net harcamaları düşük bir düzeyde tutmaya çalışacağı ve bunun da ilgililerin kolayca ulaşacağı bir bilgi olmasına dikkat ettiği görülmektedir. 2002'de Kopenhag'da varılan uzlaşmaya göre, 2006 sonuna kadarki maliyet, tarımsal sübvansiyonlar, altyapı ve bölgesel yardımlar ve nükleer güvenliğinin, kamu yönetiminin ve sınırların korunmasının geliştirilmesi için sağlanacak finansman dahil azami 40,8 milyar Euro olarak planlanmıştı (Kok, 2003; Further Enlargement, 2006). Yeni üyelerin eski üyelere getirdiği ekonomik yüke göreli ve mutlak değerler itibarıyla bakıldığında, harcanan miktarların AB-15 için çok küçük miktarlar olduğu ama yeni üyeler için ciddi sayılabilecek katkılar yaptığı söylenebilir. 2006 verilerine göre, 10 yeni üye için geçen 15 yıl içinde toplam yaklaşık 28 milyar Avro transfer edilmişti. Bu miktar yıllar boyunca artmış ve 2005 için 12 milyar Avro'ya yükselmiştir ki bu miktar yeni üyelerin GSYİH'nın yüzde 2.1'ine tekabül etmekteydi. Bu eski üyelerin GSYİH'nınsa sadece yüzde 0.1'ine tekabül etmekteydi. ABD'nin Marshall Planı çerçevesinde 1948-1952 yılları arasında Avrupa'ya yaptığı 13.3 milyar dolarlık yardımın (yüzde 10 kadarı borç olarak) yanında, ki bu yardım miktarı ABD GSYİH'nın yıllık yüzde 1.13'üne tekabül etmekteydi, çok küçük bir gayret olarak kalmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2006: 31). Dolayısıyla, Soğuk Savaş sonrasında, dış tehdit algılamasının yüksek olmadığı bir dönemde, AB-15, genişlemeyi bir hayat memet meselesi olarak görmeyip, getireceği maliyeti de minimumda tutmuştur.

Genişlemelerde ekonomik milliyetçilikte bir rol oynamaktadır. AB'yi milli bütçelerini boşaltan bir yük olarak görenlerin AB bütünleşmesini ve AB'nin genişlemesini daha az desteklediği görülmektedir (McLaren, 2004). AB-15'in, kamuoyu baskısı ve ulus-devletlerin kendi çıkarlarını koruma refleksi, genişleme boyunca pek çok gözlemci tarafından dikkat çekilen dayanışma eksikliği şeklinde kendini gösterdi. Yeni üyelerle dayanışma ve genişleme için yeterince madde fedakarlık yapılmadığı dayanışma içinde olunmadığı eleştirisi görülmektedir. Örneğin, Ash'in belirttiği gibi 2004-06 döneminde eski 15 üye devletin her vatandaşı başına genişleme için AB bütçesine katkısı her yıl 26 Avro olmuştur. Bu da trans-Avrupa dayanışması için "her ay bir fincan kahve parası" anlamına gelmekteydi (Ash, 2007).

Eski üyeler, yeni gelecek kuzenlerine çok fazla ekonomik bir destekte bulunmayacaklarını ve bunun sebeplerini açıklamaya çalışmaktaydılar. Örneğin, Mayıs 1991'deki bir röportajda İspanya Başbakanı Gonzalez, hükümetinin, MDA ülkelerine karşı pozisyonunu şöyle açıklamaktaydı: 1975 ve 1985 arasında İspanya derin bir ekonomik krize girdiğinde Birlik moral destek vermekle yetinmiş; bir peseta bile yardım etmemişti. Walesa, Birliğin, 40 yıllık *Franquismo*'nun bedelini ödemediği gibi, 40 yıllık komünizmin bedelini de ödemeyeceğini anlamıyordu. Kimse bu faturayı ödemeye kendini mecbur hissetmiyordu. Batı Avrupa'da ülkeler ne kadar zengin olursa olsun, borç içinde olmayan tek kamu sektörü bile yoktu; dolayısıyla fonların özel sektörden gelmesi gerekecekti ve özel sektör de durumu daha net görene kadar yatırım yapmayacaktı (Torreblanca, 2001: 7).

Beşinci genişlemeye yönelik olarak nasıl ki bazı ülkeler ve sektörler genişleme yanlısı bir politika izlemişse, genişlemeye yönelik bölgesel ve sektörel tepkilerin olması da doğaldır. Daha fakir ülkelerin üye yapılmasıyla, mevcut sistemde alınan sübvans miktarlarının önemli bir kısmının doğuya kayacak olması; örneğin İrlanda, İspanya ve İtalya'nın bazı bölgelerinin AB'de kişi başı ortalama gelir düşeceği için, artık bölgesel politikaya konu olmak için gereken eşiğin üstünde kalacak olması; yine OTP çerçevesinde öngörülen cömert tarım sübvansiyonlarına doğudaki çiftçilerinde ortak olacak olması, AB-15 içerisinde, özellikle nispeten fakir üyelerde, etkilenecek sosyal kesimlerin tepkili olması beklenmekteydi (Karp ve Bowler, 2006: 376). Nitekim özellikle çiftçiler en görünür ve sesli tepkiyi çeşitli protestolarla gösterdiler. Benzer argüman Türkiye'nin üyeliği içinde söz konusudur.

Genel olarak eski üyelerin, çeşitli geçiş mekanizmalarıyla genişlemenin maliyetini azaltmayı ve bazı alanlarda bir üst sınır koymayı amaçladıkları görülmekteydi. Örneğin 2004 genişlemesinde yeni üyelerdeki çiftçiler ilk başlarda doğrudan ödemelerde Batı Avrupa'daki meslektaşlarının sadece dörtte birini alabilecek ve bu oran ancak 2013'te % 100'e çıkacaktı (Further Enlargement, 2006). Bu sıkı pazarlıklar ve giriş sürecindeki aday ülkelerin zayıf durumlarından faydalanılması, aday ülkelerde tepki oluşturmuştur. Eski üyeler, çifte standart uygulamakla ve yeni üyelerin elde edecekleri sübvansiyonların, özellikle tarım alanında, düşük hesaplanması kuralını adeta "taşa kazımak" istemekle suçlanmışlardır (Wiener, 2002). Bu tepkilere rağmen, eski üyelerin genişlemenin maliyetini istedikleri gibi sınırladıkları açıktır. Ancak, yine de yeni üyelerin bütçeden küçük ekonomileri için, oransal olarak paylarına düşenden daha fazla faydalandıkları görülmektedir. Örneğin, 2004 bütçesinde, AB-10'a yüzde 6.9 pay ayrılmıştır. Bu ülkelerin AB içerisindeki GSYİH payı % 4.7 olduğuna göre belirli oranda daha zengin ülkelere bir kaynak transferine çalışıldığı görülür (Avrupa Komisyonu 2006). Böylece, örneğin, 2004 yılı için, AB-10 ülkelerinin bütçelerine ortalama GSYİH'larının yüzde 0.3'ü kadar bir katkı yapılırken, bu oran Baltık ülkeleri için yüzde 1'in üzerine çıkmıştır (Avrupa Komisyonu, 2006).

Avrupa Komisyonu tarafından yaptırılan çalışmaların, güney üyelerinin genişlemeden orantısız bir şekilde zarar görmeyeceğini, hatta MDA ülkeleri ve Eski Sovyetler Birliği'ndeki reformlardan en kazançlı çıkacak ülkeler arasında olacağını iddia etmesine rağmen, ucuz ve kalifiye işgücüne sahip ve teknolojilerini ilerletmeye çalışan Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti, İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İrlanda'yla endüstriyel alanda rekabet edebilecek potansiyel rakipler olarak görülmekteydi. Bu durumda, örneğin İspanyol resmi sözcüleri, MDA ülkelerinin ekonomik ve siyasi gelişmelerini desteklemek istediklerini ama İspanya'nın pek çok bölgesinin de Birlik ortalamasından oldukça aşağıdaki seviyelerde olduğunu unutamayacaklarını belirtmekteydiler. AB'ye göre daha düşük sosyal politika standartları sayesinde daha ucuz üretim yapacak MDA ülkelerinden yükselecek rekabet 'haksız' olarak nitelendirilmekteydi (Ibryamova, 2005).

Uluslararası siyasal kurumsallaşmalar ülkelerarası pazarlıkların düşük maliyetle sürekli yapılabilmesini sağlar. AB'nin de gelişmiş bir müzakereler ağına sahip olduğu göz önünde alındığında, çeşitli pazarlıklarla kendi çıkarlarının uzun vadede korunacağını bilen bir İspanya'nın genişlemeyi veto edemeyeceği

ve tarihsel 'Avrupa [tekrar] Birleşmesini' veto etmenin vebalini kaldıramayacağı açıklı. İspanya gibi genişleme sürecinde direten üyeler, ancak genişlemenin bir zaman meselesi olduğu anlaşıldııkça, sürece desteklerini arttırdılar. Diğer güneyli üyeler de, MDA ülkeleriyle olan siyasi diyalogun Akdeniz kıyısındakiler dahil diğer ülkelere de teşmil edilmesini talep ettiler. Bu "yan ödeme" talebi daha sonra Akdeniz programı üzerinde pazarlıklara yol açtı ve Aralık 1994 Essen'de doğuya yapılan PHARE yardımı kadar güneyli üyelerin kritik komşuluk bölgelerine de harcama yapılması kararlaştırıldı (Schimmelfennig, 1999).

AB'nin çeşitli programlar altında aday ülkelere katılım öncesi yaptığı yardımlar çerçevesinde, fonlar, kurumsal inşa, düzenleyici altyapıların güçlendirilmesi ve sosyal ve ekonomik uyumu sağlama amacı için verilmekteydi. AB tarafından sağlanan finansal yardımlar bu ülkeler için önemliydi. Örneğin Bulgaristan katılım öncesi yardım çerçevesinde yılda 300 milyon Avro kadar yardım almaktaydı ki bu miktar, GSYİH'nin yüzde 2'den fazlasına tekabül etmekteydi (Chandler, 2007). Aday ülkeler açısından, üyelikten beklenen diğer bir ekonomik fayda da yabancı yatırımların artmasıydı. Nitekim 1990'ların ortalarından itibaren yabancı firma sayısında artışla beraber, MDA ülkelerine Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları 2004'te 190 milyar Avro'yu geçmiştir; bu yerel GSYİH'nin yüzde 40'ına tekabül etmekteydi. Bu yatırımın yaklaşık dörtte üçlük bölümü eski AB üyelerinden gelirken en büyük yatırımcı olan Almanya, özellikle Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakyada aktifken; Kuzey ülkeleri Baltık ülkelerindeki en önemli yatırımcılar olmuştur. En büyük yatırım miktarı yüzde 55 ile hizmet sektöründe olmuş onu imalat sektörü, yüzde 37 ile takip etmişti (Avrupa Komisyonu, 2006: 21).

Yeni üyelerin ucuz emek ve büyüyen bir pazar sağlayarak, rekabetten ziyade, gelişmiş AB ekonomilerini tamamlayıcı, canlandırıcı bir etki yapacağı, özellikle elitler tarafından savunulmaktaydı. Bir anlamda, AB kendi küçük ölçekli küreselleşmesini acı ve tatlı yönleriyle Avrupa içinde ve Avrupa'yı bir bütün olarak daha güçlü kılarak gerçekleştirebilirdi. Oluşan fırsatlara bir başka örnek vermek gerekirse, özellikle, genişlemeden en kazançlı çıkacak ülkeler arasında yer alan Almanya için tüketim miktarının yıllık yaklaşık % 10 arttığı, 100 milyondan fazla tüketicinin olduğu MDA ülkeleri cazip bir pazardı. Bu ülkelerin yapısı, yüksek teknolojiye ve hizmet sektörüne dayalı Alman ekonomisiyle rekabet edici değil tamamlayıcıydı. Göreli düşük teknolojiyle çelik, tekstil ve tarım sektöründe yaptıkları üretimden, bu alanda rekabete maruz kalacak olan İspanya, Portekiz, İrlanda ve Fransa'nın aksine, Almanya'nın korkmasına gerek yoktu. Almanya hızla MDA ülkeleriyle en fazla ticaret yapan ülke konumunu aldı.

2.3. Genişleme ve Ekonomik Yakınsama

Beşinci genişlemeden genel olarak bahsedilirken, AB'deki geçerli yapının siyasi, ekonomik, kültürel ve başka diğer toplumsal alanlarda baskınlığının hem eski üyeler hem de adaylarca çoğu zaman gayet açık bir şekilde, zaman zaman da zımni olarak kabul edildiği belirtilmişti. Bu paradigma baskınlığı sonucunda, daha resmi adaylık öncesinden başlayarak, MDA ülkelerinin siyasi ve ekonomik felsefe bakımından genel olarak Batı'ya ve daha özeldede AB yapısına benzemesi için bir dizi zorlu reform sürecinden geçmesi gerektiği açıkça ortaya konulmuştu. Liberal (temsili) demokrasi ve liberal (kapitalist) ekonomiye geçiş için gerekli dönüşümün ayaklarından bir tanesini, MDA ülkelerinde devletin pek çok ekonomik alandan çekilmesi oluşturuyordu. Bu konuda aday ülkelerin çok hızlı yol aldıkları görülmektedir. Örneğin Polonya'da, daha üyelik öncesi dönemde, özel sektör yüzde 70'lik bir ağırlığa ulaşmıştı (Hettne, 2002). Zaten siyasi ve ekonomik olarak kırılğan bir yapıya sahip bu ülkelere adaptasyonla ilgili büyük maliyetler yüklenmesi, endüstriyel sektörlerin batı firmalarının rekabetine açılması, zayıf sektörlerle verilen devlet sübvansiyonların büyük ölçüde azaltılması ve bankalar ve büyük devlet kuruluşlarının hızla özelleştirilmesi, vasıfsız işçiler ve emekliler gibi bazı kesimler için, oldukça sancılı geçeceği belli olan bu dönüşümün gereği olarak görülmekteydi (Moravcsik ve Vachudova, 2003).

Aday ülkeler, üyeliği, geniş bir pazara ulaşım hakkı, demokratik istikrar ve özgürlük gibi bir dizi fayda umduğu için şiddetle isterken, AB'nin istediği minimum standartlara ulaşmak için modernleştirici politikaları ve kurumları değiştiren bir dizi reformu yerine getirmek zorundaydılar (Steunenber ve Dimitrova, 2007). Bu değişim rüzgârını kendi grup veya ülke menfaatlerine aykırı bulan ve güçleri ülkeden ülkeye değişen gruplara rağmen, üyeliğe götüren süreç, çıpa görevi görürken, ekonomik ve kurumsal reformların, ticaretin ve doğrudan yatırımın önündeki engeller katılımdan çok önce kalkmaya başlamıştır. Böylece eski üyelerin temel bir beklentisi, yenilerin kendilerine benzer siyasi ve ekonomik yapıya sahip olması, gerçekleşme yoluna girmiş oldu. Müzakerelerin eşit olmayanlar arasında geçtiği, çoğu zaman günlük bir dille dile getirilmiştir. Bu söyleme göre, AB zenginlerden oluşan bir kulüptü. Örneğin, Fransız yetkililere göre adaylar kulüp kurallarını kabul etmek zorundaydılar ve ancak üye olduktan sonra kuralları müzakere etme hakkına sahip olabileceklerdi (Werner, 2002).

Ekonominin pek çok alanında şarta bağlılık kendini hissettirdi. Genişlemeyi içeren bölgelerde iş veya yatırım yapma risklerinin büyük ölçüde azaltılması, AB'nin amaçlarındandı. Böylece biraz paradoksal bir biçimde,⁶ AB, 1990'larda, siyaseten, kurumsal ve ekonomik olarak en ileri reformları yapanları dolayısıyla kendi çok uluslu şirketleri için en az riskli hale gelen adaylarla müzakereleri teşvik etti (Mattli ve Plümpfer, 2002). Ekonomik bir dev olan AB-15'in, MDA ülkelerini, kendi ekonomik sistemine uymaya zorlayacağı, adaylarca zaten beklenmeliydi. MDA ülkelerinin, AB için çok önemli olmadığı ve ekonomik bakımdan da kaçırılmayacak fırsat olarak görülmediği bazı rakamlarda açıkça görünmekteydi. Örneğin 2 trilyon 150 milyarlık AB-15 ihracatının sadece yüzde 4'ü (82 milyar dolarlık kısmı) MDA ülkelerine gidiyordu ve 2004'te yeni üyeler AB-15 kaynaklı doğrudan yabancı sermayenin sadece yüzde 4'ünü çekebilirken; bunun yüzde 53'ü diğer AB-15 ülkelerine ve yüzde 12'side ABD'ye gitmekteydi (Further Enlargement, 2006: 25). Rekabetçi yönlerini azaltacağı endişesiyle MDA ülkeleri yüksek sosyal ve çevresel standartların empoze edilmesine karşı çıkmaktaydılar (Avrupa Komisyonu, 2006). Rekabet özellikle vergi politikalarında görüldü. Aday ülkeler birbiri ardından daha basit ve düşük kurumlar vergisine geçtiler. Bu eski üyelerde tepkiye yol açtı ama AB-15'teki şirketlerin yeni üyelerce 'baştan çıkarıldığı' tezinin abartılı olduğu, yukarıdaki rakamlarda da görülmektedir.

Üyelik perspektifinin açılmasıyla, ticari ilişkilerde Avrupa antlaşmaları çerçevesinde belirli bir entegrasyon görülmüş, kurulan serbest ticaret bölgesi karşılıklı ticaretin % 85'ini, 1990'ların başından itibaren kapsamıştır. AB-10 ekonomilerin çok açık ekonomiler olduğu görülebilir. Bu ülkelerin ihracat ve ithalat toplamaları GSYİH'larının % 93 kadar olup bu rakam AB-15 için % 55'tir. Sürecin içerisinde, Komisyonun verilerine göre, AB-10'unun dış ticaretinde AB-15 in payı % 56 ya çıkmış ve AB-15'in ihracatında AB-10'un payı da yüzde 8 artarak % 13'e ulaşmıştır (Avrupa Komisyonu, 2006: 21).

Yukarıda tartışılan ekonomik perspektiflerin, Batı Balkanlar'a uygulanmasıyla, AB politikalarıyla ilgili çeşitli çıkarımlar yapılmaktadır. 2002 yılı verilerine göre Batı Balkan Ülkeleri (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, [sonradan ayrılan] Sırbistan-Karadağ)⁷, toplam 264 bin km² yüzölçümüne, 24 milyon nüfusa ve 54 milyar Euro GSYİH'ya sahiptir. Toplam ihracatları 8.9 milyar Euro, ithalatları ise 22.7 milyar Euro olarak gerçekleşmiştir. Bu değerler, sırasıyla, toplam Dünya ihracatının % 0.2'sine, ithalatının ise % 0.4'üne karşılık gelmektedir. Ayrıca, anılan ülke-

lerin toplam ihracatlarının toplam GSYİH'na oranı ise % 16.5'dir. Beş Batı Balkan ülkesinin, AB ile toplam dış ticaret hacmi 1999-2003 döneminde % 70'den fazla artmıştır. 2003 yılında, anılan ülkelerin toplam ihracatının % 70.6'sı AB'ne, ithalatının ise % 71.9'u AB'den gerçekleştirilmiştir (Kavalalı, 2005). Batı Balkan ülkeleri AB'nin mevcut yardım mekanizmalarından zaten faydalandıkları için tam üye olmaları beklenenden daha az bir maliyet getirebilecektir. Özellikle Sırbistan ve Hırvatistan için Lahey'de eski Yugoslavya'daki suçlar için kurulan mahkemeye yardım edilmesi, zanlıların yakalanıp teslim edilmesi, bilgi, belge ve şahitlerin sağlanması ve korunması, siyasi şarta bağlılığın yerine getirilmesinin bir parçasıdır. Komisyon ayrıca daha derinden demokratikleşmeyi sağlayabilmek için sivil toplum diyaloguna daha fazla önem vermesini istemektedir (Pridham, 2007).

3. SİYASİ DEĞERLENDİRMELER

Genişlemenin, yeni üye olacakları ve mevcut yapıyı siyaseten nasıl etkileyeceği, ekonomiye göre daha az tartışılmıştır. Solana'ya (2001) göre, ekonomi konuşulurken, AB'nin siyasi orijinleri sıkça unutulmaktadır. Oysa Birlik Antlaşması'nın 6. maddesi okunmalıdır. Bu madde "Birlik, üye ülkelerin paylaştığı, hürriyet, demokrasi, insan haklarına, temel özgürlüklere ve hukukun üstünlüğüne saygı prensiplerine dayanır" demektir. Bu ifadeler derin demokratik köklere ve açık topluma sahip üyelerde kanıksanmış olabilir. Bu konularda zor dönemlerden geçmiş olan üyelerde, örneğin Solana'nın ülkesi İspanya'daysa bu ifadelerin önemi daha iyi anlaşılacaktır. İspanya gibi üyelerin, Birliğe katılmasının siyasi sebepleri de oldukça önemliydi. Bu prensiplerin tüm üye ülkelerde geçerli olmasının sağlanması üyelerin topluca birbirlerine karşı ahlaki görevidir. Beşinci genişlemede, Danimarka gibi üyeler, siyasi faktörleri, örneğin içeride protestolar yapan çiftçileri, bahane eden, Fransa gibi üyelerin, bu konuda adaylara yeterince destek vermediğini düşünmekteydi (Ibryamova, 2005).

Beşinci genişlemedeki siyasi mülahazaların, genişleme kararının alınmasına ve şekillenmesine nasıl katkı yaptığının incelenmesi önceki genişlemelerle farklılıkların anlaşılması ve sonraki genişlemelerin nasıl şekilleneceğinin görülmesi ve tahmin edilmesi için önemli gözlemlere fırsat vermektedir. Beşinci genişleme sürecinde de siyasi mülahazalar etkili olmuştur. Burada, eski üyelerin siyasi yapıları ve bütün tartışılan noktalarına rağmen AB-15'in siyasi müktesebatı, aday ülkeler için ana hatlarıyla bir model (*template*) olarak kabul edilmiş ve adayların siyasi yapılarını mümkün olduğunca bu modele yaklaştır-

maları ve en azından kabul edilebilir bir noktaya taşınmaları şart koşulmuştur. Avrupa entegrasyonunun ve AB genişlemesinin arkasında yatan en önemli politik saiklerden birisi de yönetişimin ölçeğini problemlerin ölçeklerine göre ayarlamının faydalarını görmektir (detaylar için bkz. Hooghe ve Marks, 2008). Bu mekanizmanın parçası olmak isteyen, kendilerinden liberal demokrasinin asgari şartlarını yerine getirmeleri beklenen MDA ülkeleri için de bu temel amaç geçerli olmuştur.

Siyasi yakınsama, ortak olarak belirlenen ihtiyaçlar ve hedefler doğrultusunda uyum içerisinde yeterince hızlı çalışabilmenin, siyasal homojenleşmenin, bir gereği idi. Bu çerçevede, AB’de baskın olan çalışma prensiplerinin, adaylarca, ekonomi, siyaset ve kültür gibi alanlarda kabul edilmesi, çarkların uyumlu hale getirilmesi, benzer uygulamaların sadece genel olarak değil pek çok alanda (örneğin kamu ihalelerinde şeffaflık yasası vb.) daha derin işlemesi beklenmekteydi. AB’nin temel stratejisi, aday ülkelerin kendine benzemek için geçirmesi gereken dönüşümü mümkün olduğunca kapsamlı, derinden ve çabuk yapmasıydı. Ayrıca adaylardan ek siyasi şartlar olarak, sınır sorunları, ayrılıkçılık ve etnik azınlıkların entegrasyonu gibi konuları çözmeleri istenmekteydi. Bu sorunların ciddiyetleri oranında üyeliğe engel olacağı açıktı. Siyasi dönüşümde, MDA ülkelerinin devlet kapasitesinin yükseltilmesi, devlet kademelerinin illegal yapılandırılmalarından (örneğin mafya) arındırılması, yargının bağımsızlığı, yolsuzluklarla mücadele, insan hakları, azınlık hakları (örneğin Romanların sosyo-ekonomik durumlarının iyileştirilmesi) dile getirilen, dikkat çekilen başlıklar arasındaydı (Further Enlargement, 2006).

1970’lerde, Yunanistan’ın üyelik başvurusuyla ilgili tartışmalarda sadece barışa açık bir normatif gönderme yapılmış ve demokrasi konusu sorunsallaştırılmamıştı. Yunanistan, İspanya ve Portekiz’in katılımı sırasında demokrasinin önemi artmış ve içeriksel değerlendirmeler yapılmıştı. Örneğin, Yunanistan’ın Topluluğa dahil edilmesi için ileri sürülen ekonomik argümanlar “zayıf, muğlak ve ikincil öneme” sahipti ve Yunanistan’ın katılımı bir demokrasi sorununa dönüşünce bunun yönetsel ve iktisadi sebeplerle reddedilmesi Topluluk için büyük bir inandırıcılık ve meşruluk kaybı anlamına gelecekti. Evrensel demokratik değerlere yapılan gönderme, MDA ülkeleriyle müzakerelerin başlaması aşamasında da geçerli olmuştur (Sjursen, 2008). AB’nin gittikçe artan oranda demokrasi ve hukukun üstünlüğü (azınlıkların siyasi ve ekonomik durumları, medya sermaye ilişkileri gibi pek çok alanı kapsayacak şekilde) konularında daha

titiz davranmaya çalıştığı, mevcut siyasi konjonktür çerçevesinde demokrasi tarifinin içeriksel olarak zenginleşmesi, demokrasinin daha derin tanımlanmasında ısrarcı olduğu gözlenmektedir (Wiener, 2002). MDA ülkelerinde de kendi kendine yeten bir kapasitesi olan, istikrarlı, çoğulcu bir siyasi yapının oluşturulması ve devletin siyasi ve ekonomik yaşamda makul sınırlara çekilmesi, siyasi şarta bağlılığın temel taşlarını oluşturuyordu.

Komisyon yetkilileri, hukukun üstünlüğünü sağlayacak yapısal dönüşüme, yönetsel ve adli kapasitenin sağlanmasına, bunların devamlılığını garanti edecek kurumsal yapının inşasına özellikle dikkat etmekteydiler. Böylece, aday ülkelerde, sahtecilik, yolsuzluk, rüşvet, mafyavari yapılanmalar ve kayırmacılık gibi negatif faktörlere karşı kanunların daha etkin ve sistematik uygulanması beklenmekteydi. Örneğin 2006 yılındaki Komisyon görüşünde, Romanya’nın yolsuzlukla mücadelede daha iyi sonuçlar göstermesi, devam eden reform süreciyle yargıyı güçlendirmesi, şeffaflığını, etkinliğini ve tarafsızlığını artırması istenmekteydi (Falkner ve Treib, 2008). Yolsuzluk mevcut üye devletleri de etkileyen bir sorundur. Aslında, Transparency International gibi kuruluşların yaptıkları araştırma ve anketlere göre, bazı üye devletlerdeki durumun (örneğin, Yunanistan ve İtalya), bazı müstakbel üyelerden daha vahim görüldüğü ortaya konulmuştu (Kok, 2003). Fransız ve İtalyan politikacıların bazılarında görülen yolsuzluk eğilimleriyle başa çıkabilen AB’nin yeni üyelerden kaynaklanabilecek bu tür sorunları da aşacağı dile getirilmekteydi.

1980’lerdeki Yunanistan, İspanya ve Portekiz genişlemelerinin bu ülkelerdeki demokrasinin ve ekonominin güçlenmesine yardım etmesi beşinci genişleme için bir öncül teşkil etmiştir. AB’yi sadece ekonomik bir aygıt olarak görmek istemeyenler AB’nin özünde siyasi bir varlık olduğunu ileri sürerler ve bu genişlemelerde olduğu gibi siyasi mülhazaların ekonomik faktörlerden baskın olduğu anları örnek olarak gösterirler. 1980’lerdeki genişlemelerde, Komisyonun tereddütlü değerlendirmelerine karşılık Fransa ve Almanya gibi güçlü üyelerin inisiyatifiyle, Konsey’in siyasi bir tutumla ekonomik ve diplomatik kaygıları ikinci plana ittiği görülmüştür. Bu ülkelerin istikrara kavuşturulması, kırılgan demokrasilerinin güçlendirilmesi, Soğuk Savaş bağlamında NATO’nun güçlendirilmesi gibi stratejik mülhazalar etkili olmuştur. Beşinci genişlemede de, siyasi faktörler zaman zaman öne geçmiş ve bazı ekonomik alanlarda şarta bağlılığın çok katı olarak uygulanmasında ısrar edilmemiştir. Örneğin, genişlemeden sorumlu Komiser Verheugen, kendi neslinin yaşadıkları

ve Alman olmasının da etkisiyle, görevini tarihi bir adım olarak görmekteydi ve halefi Rehn'e göre şarta bağlılığın teknik konularında daha esnek davranmış; tavrını 'büyük patlama' şeklinde genişlemeden yana koymuştu. Çünkü genişleme Avrupa'yı daha güvenli istikrarlı ve müreffeh yapmak anlamına geliyordu ki bu, bazı "köşelerin kesilmesi" ve katılanlar arasındaki 'zayıf' ülkelerle ilgili riskler alınması anlamına geliyordu (Pridham, 2007).

Bu risklerin alınması, AB'nin yeni sınır bölgelerindeki milliyetçi çatışmaların ve yasadışı göçün azaltılması ve daha kolay idare edilebilir hale getirilmesi için gerekliydi. Ayrıca daha de'Gaulle'cü fikirlere sahip olanlara göre, yeni üyelerle, AB daha dışlı bir küresel aktör olacaktı (Moravcsik ve Vachudova, 2003: 26). Rehn'e göre, AB demokratikleştirici gücünü kullanmalıdır; Balkan ülkelerini Avrupa entegrasyonuna dahil ederek bölgeyi ekonomik olarak canlandırabilir ve istikrarlı bir hale getirebilir. AB içindeki problemlerin bu sürece engel olmaması gerekir; genişleme politikası "devletlerin zayıf ve toplumların bölünmüş" olduğu bu bölgede dönüştürücü gücünü göstermek zorundadır (bkz. Prdiham, 2007). Genişlemenin etkilerini sadece sayısal bilanço sayfalarından ziyade, sayılamayan, kendi demokrasi anlayışını; insan haklarını, açıklık ve hesap verilebilirliği yaygınlaştırmak gibi değerlerde de aramak gerekmektedir (Further Enlargement, 2006:18).

Beşinci genişlemede göz önünde tutulan diğer önemli bir nokta da yeni üyelerin Birliğin karar alma süreçlerine muhtemel etkileriydi. AB'nin zaten hantal bir şekilde çalıştığını ve reforma şiddetle ihtiyacı olduğunu savunan çevreler için, 25 veya 27 üyeli bir Birlik total bir tıkanma anlamına gelmekteydi. Mevzuatını sadeleştiremeyen, daha kolay karar alma mekanizmaları kuramayan ve yerel demokratik işleyişlerin bir yan etkisi olarak karar almakta zorlandığı için özellikle büyük ülkeler arasında bypass edici mekanizmaların kurulmasına engel olamayan bir Birlik, daha fazla üyeye nasıl çalışabilirdi? Buna karşın, genişlemenin, Birliğin siyasi reformuna engel olmadığını savunanlara göre, sayının artması, Birliği mutlaka daha hantal yapacak değildi. Gerekli, reformlar yapıldığında, Birlik eskisinden de daha hızlı çalışabilirdi çünkü yeni üyeler Birliğin kendisinden beklenen fonksiyonları yerine getirmesine daha fazla muhtaçtı.⁸

3.1. Aday Ülkelerin İç Yapıları

Genişlemenin talep yönünden bakıldığında, ana hatlarıyla genişlemenin siyasi boyutu, esas olarak ekonomik havuca bağlanmış paketin daha önemsiz bir boyutu gibi görülebilir. Detaya inildiğindeyse, en

azından çok önemli bir halk kitlesi için, siyasi boyutun da önemli olduğu söylenebilir. Bu konuda yakın (ve uzak) geçmişin bir mirası olduğu çok açıktır. Özellikle Komünist dönemde, yabancı, nüfuz edilemez, sahte (*inauthentic*) ve düşman bir varlık olarak görülmüş devlete karşı, şüphe devam etmekte ve şahsi bağlara güven tercih edilmekteydi. Polonya'da vatandaşların sadece % 12-16'sı ülkelerinin temel demokratik kuruluşlarına güven beyan etmekte ve sadece % 7'si milli siyasi kuruluşların etkin çalıştığına inandığını söylemekteydi. Buna karşın % 50'den fazlası AB kurumlarının (gerçekte ne yaptığı ve nasıl çalıştıklarıyla ilgili çok az bilgiye sahip olmalarına rağmen) iyi çalıştığına inanmaktaydı. AB'ye duyulan bu "mitsel" güven, devleti reforme edecek siyasi liderler için önemli bir değer oluştuyordu (Sadurski, 2004).

Daha demokratik rejimlere sahip aday ülkelerde adaylık sürecine verilen destek oldukça yüksekken nispeten daha otoriter adaylarda, güçlü iç grupları rahatsız etmek istemeyen yöneticiler reformları uygulamada daha gönülsüzdüler. Demokrasi eksikliğinden kendi maddi çıkarları ve siyasi güçleri için fazlasıyla faydalanan çevreler için üyeliğe giden yolda gerekli reformları yapmak cazip gelmiyordu (Mattli ve Plümper, 2002). Bir görüşe göre, Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde siyasi rekabet baştan beri güçlüydü ve liberal seçkinler 1989'da iktidar olmuşlardı; Slovakya, Bulgaristan ve Romanya'da ise muhalefet grupları zayıftı ve eski seçkinler yeni bir makyajla baskın bir şekilde ortaya çıkmışlardı (Levy, 2006). Nispeten daha liberal rejimlere sahip adaylar için AB üyeliği sosyalizmden, çok partili liberal demokrasiye geçiş için bir gereklilik olarak görülürken, eski komünist elitlerin etkisinin yoğun olduğu adaylarda demokratikleşme gönülsüz, doğrusal olmayan bir şekilde ilerlemiştir. Bu ilerlemede, 'gruptan geri kalmama' gibi psikolojik faktörler de etkili olmuştur.

Bazı uzmanlara göre MDA vatandaşlarının (en azından bir kısmı) arasındaki AB için geniş desteğin bir sebebi de AB'nin, zayıf düşmüş devleti ve demokratikleşme sürecini sağlamlaştıracağına olan inançtı. Üyelik süreci tek başına tam demokratikleşmeyi sağlayamayacak olsa da, en azından krizlere karşı sistemi daha dayanıklı yapacağı, siyasi ve ekonomik sistemin tekrar zor günlere kayması ihtimaline karşı ek bir güvenlik bandı sağlayacağı beklenmekteydi. Tarihsel "patolojilere" kısa sürede merhem olmasa da, esas yük, iç aktörlerin omzunda olsa da, zamanla üyelik sürecinin demokratikleşme sürecini geriye çevrilemez kılacağı; böylece değişik alanlarda elde edilen çeşitli özgürlüklerin garanti altına alınacağı beklenmekteydi (Sadurski, 2004).

Görüldüğü gibi, aday ülkeler açısından çok önemli siyasi bir faktör de kendi elitlerine ve sistemlerine yeterince güven duyulmamasıdır. Bu his hemen hemen tüm MDA ülkelerini kapsamaktaydı; burada yaşayanlar devletle ilişkilerinde çok sorunlu bir dönemden geçmişlerdir. Örneğin Polonya’da, kendi devletlerinin daha iyi bir yaşam için gerekli olan modernleşmeyi ve dönüşümü gerçekleştirecek kapasiteye sahip olmadığına inanan önemli bir kesim vardı. Önemli bir halk kesimi, AB bizi “medeniyetin normlarına” zorlamalıdır, çünkü “bunu tek başımıza yapacak halde değiliz” demekteydi. Bu, “Avrupa bizi demokratik standartlara ulaştıracak” ümidi ve “modernleşme dışarıdan gelecek” “melankolisi”, sadece Polonya’ya mahsus değildi. Orta Avrupa (*Mitteleuropa*) ve Baltık’ta da oldukça yaygındı (bkz. Sadurski, 2004).

Her ne kadar, aday ülkelerde önemli kesimlerde, Moskova’dan yeni kazanılmış bağımsızlığın, bu sefer Brüksel’e devredileceği korkusu belirgin bir şekilde var olsa da; iç siyaseti belirlemedeki özgürlüğün azalması karşılığında muazzam bir ulusüstü yapının karar alma sürecine dahil olma ve AB’nin, devletin genel bağımsızlığını diğer bölgesel devletlere karşı, hatta bazen gerekli acı reformların yapılması için geçerli gerekçe olması dolayısıyla iç kamuoylarına karşı koruyabilmesi de dikkate alınmıştır (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2002). Mevcut AB üyelerinden görünen manzara, adaylarda, zayıf, yetersiz kaynak ayrılmış, etkisiz, yolsuzluğa meyilli ve politize olmuş yönetim yapılarıydı. Devlet “siyasi partiler tarafından ele geçirilmiş” ve parlamentolar da, dokunulmazlık zırhının arkasına sığınan “demagoglar” tarafından doldurulmuştu. Kamuya ait medya, hükümetteki partiler tarafından kontrol edilirken, özel medya da devlet ve büyük sermaye tarafından manipülasyonlara karşı savunmasızdı. Adli sistem yavaş, keyfi ve yolsuzluğa gömülü görülürken; “program farklılıklarıyla açıklanamayacak kadar çok siyasi partinin kurulmuş olması”, ideal seçmen seçimini engellemekteydi. MDA vatandaşları kendi devletlerine güvenmiyor veya sevmiyordu; oluşmakta olan demokratik kuruluşlara güven de çok alt seviyedeydi (Sadurski, 2004).

Beşinci genişlemeye gelene kadar, AB müktesebatının geniş ve karmaşık bir hal alması, basitleştirme ve reform çağrılarını yanında, bu kapsamlı mevzuata uyum sağlamaya çalışan yeni adaylara karşı daha anlayışlı olma ve zaman verilmesi çağrılarını da beraberinde getirmiştir. İngiltere gibi bazı üyelerde, kapitalizmin ve demokrasinin geçmişinin yüzlerce yıla dayandığını, saygı duyulan kurumların da pek çok nesil boyunca yaşamış olduğunu; bu durumun

daha az derecede de olsa diğer eski AB üyeleri içinde geçerli olduğuna işaret eden bir grup, buna karşın aday ülkelerdeki benzeri gelişmelerin “organik sürecinin acımasız bir şekilde yarım bırakıldığının” da dikkate alınmasını istediler (Mayhew 2007). Yine de, bir anlamda, AB kendini bir model olarak görmekte ve aslında modernitenin belirli bir versiyonunun üstünlüğü ima edilmiştir (Arnason, 2000; Delhey, 2007).

Adaylar, mevcut üyelerle pazarlık edecek durumda değildi. Yine de, AB’nin isteklerinin yerine getirilmesi süreci bazı dönemlerde çok yavaş ilerlemiştir. Mesela, Komisyon, tek pazarla ilgili olarak Konsey tarafından onaylanan ve 2000 yılına kadar üye devletler tarafından üstlenilmesi beklenen 83 Direktifin sadece 5’inin etkin bir şekilde tüm üye devletler tarafından üstlenildiğini rapor etmekteydi. Batı Balkanlar’ın AB üyeliğine doğru ilerlemeleri sürecinde de siyasi şartlar, örneğin mültecilerin yerlerine dönüşü, savaş suçlarıyla ilgili işbirliği, hukukun üstünlüğü, yargı reformu yolsuzluklarla ve organize suçlarla mücadelede önemli başlıklar olagelmıştır. Komisyon’un bölgenin ilerlemesine ilişkin raporlarına göre, yolsuzluğun yaygın olduğu ve yeteri kadar mücadele edilmediği tüm Batı Balkanlar’da, kamu ihalelerinin, yatırım planlarının ve özelleştirmenin yeterince şeffaflaşmamasından da faydalanan suç örgütleriyle yetersiz mücadele edilmektedir. Bölge, insan ticaretinde hem kaynak hem de bir transit bölgesidir. Sivil toplum, Avrupa kamusal hayatında temel bir unsur olmasına rağmen bölgede zayıf kalmaya devam etmektedir. Bölgenin Avrupa için kara bir delik olduğu imajı süreç içerisinde düzeltilmelidir (Avrupa Komisyonu, 2007).

Beşinci genişlemenin önemli bir sonucu da, oldukça farklı ülkelerin üye olmasıyla, siyasi olarak da Birliğin daha heterojen bir hale gelmesidir. Zielonka’ya göre, yeni duruma en uygun tepki, Birliğin daha esnek, yerele daha fazla yetki veren daha az merkezîyetçi bir yapıya kaymasıdır. (Zielonka, 2007). Buna karşı çıkan derinleşmecilere göre, üye sayısının fazlaşması derinleşmeye engel olmak zorunda değildir. Dahası, geride kalmakta ısrar edenlere karşı 6-7 ‘sağlam’ ekonomik ve siyasi yapıya sahip üyeyle, hızlıca yol alınarak, değişken geometriye yeni bir anlam verilebilir.

Şüphesiz beşinci genişlemedeki en önemli siyasi amaçlardan birisi de Avrupa güvenliğini sağlamak olmuştur. Batı Avrupa’da 60 yıldır süren istikrarın, MDA ülkelerine de uzatılması, hem onların güvenliklerini artıracak hem de başta Almanya olmak üzere, Soğuk Savaş’ta cephe ülkesi konumundaki eski üyelere, iler-

deki muhtemel risklere (Rusya?) karşı ek bir güvenlik bölgesi sağlayacaktı. Beşinci genişlemede, güvenlik boyutunun öncelikle göre çok daha belirgin olmasının bir diğer önemli sebebi de 1990'larda özellikle eski Yugoslavya toprakları üzerinde patlak veren savaşlar ve derin krizlerdi. Bölgedeki kanlı savaşlar, Avrupa'nın kalbindeki Viyana'dan 300 km'den daha az bir mesafede gerçekleşmişti.

4. SONUÇ

Yukarıda gösterildiği gibi, AB'nin beşinci genişlemesinde, tarafların üyeliğe giden süreç içerisinde yaptıkları detaylı ekonomik ve siyasi değerlendirmeler boyutu da önemli olmuştur. Çalışmada, karar alırken, mevcut üyelerin ve adayların hangi ekonomik ve siyasi faktörlere önem verdikleri incelenmeye çalışılmıştır. Mevcut üyeler, adayların şarta bağlılık kuralları çerçevesinde, derin bir dönüşüm sürecinden geçmesini beklerken, dönüşümün kendilerine maliyetini de minimum düzeyde tutmaya çalışmışlardır. Süreçte, adayların pazarlık pozisyonları zayıf kalmıştır. Adaylar üyeliğe doğru ilerlerken, arz ve talep yönünden karşılıklı beklenen ekonomik faydaların detaylıca hesaplanmaya çalışıldığı görülmektedir. Mevcut üyeler için genişlemeden beklenen ekonomik faydalar, genişleyen bir pazar, yüksek vasıflı işgücüne erişim talebin artması şeklindeyken; yeni üyeler için uzun vadede Batı Avrupa'nın refah düzeyini yakalama; sermaye girişi, teknoloji transferi; üyeliğinin getirdiği istikrarlı hukuki ve ekonomik yapı ve fonlardan sağlanan yardımlar şeklindeydi.

Beşinci genişleme sürecinde siyasi mülhazalar da etkili olmuştur. AB-15'in siyasi müktesebatı, aday ülkeler için ana hatlarıyla bir model olarak kabul edilmiş ve adayların siyasi yapılarını mümkün olduğunca bu modele uydurmaları şart koşulmuştur. Siyasi yakınsama, ortak olarak belirlenen ihtiyaçlar ve hedefler doğrultusunda, uyum içerisinde, yeterince hızlı çalışabilmenin, siyasal homojenleşmenin, bir gereği olarak görülmüştür.

Son zamanlardaki ekonomik durgunluğun etkisiyle, mevcut üyelerdeki kamuoyları muhtemel göç dalgasından ve istihdam piyasasındaki muhtemel sıkıntılardan endişe duymaktayken, adaylarda devletin zayıf düşmesi ve farklı politik iç yapılar, müzakere sürecini etkileyen faktörler arasında yer almıştır. Görüldüğü gibi, beşinci genişleme ve sonrasındaki gelişmeler Türkiye'nin de, daha yakından izlemesi gereken ilginç detaylara sahiptir. Türkiye'de, ölüm cezasının kaldırılması; sivil asker ilişkilerinde seçilmişlerin üstünlüğünün pekiştirilmesi, DGM'lerin kaldırılması, Türkçeden başka dillerde eğitim ve yayınların yapılması, işkenceye karşı sıfır tolerans politikası, azınlıklara ait vakıflarla ilgili yasal düzenlemelerin yapılması gibi reformlar AB tarafından not edilmiş; ifade özgürlüğü, sivil asker ilişkilerinde demokratik öncelik, kültürel haklar, sendikal haklar, kadın ve çocuk hakları gibi alanlarda da daha da fazla iyileştirmeler talep edilmiştir. Türkiye ziyareti sırasında bunlar, Barroso tarafından "bizim ortak değerlerimizin parçası ve katılım için anahtar konular" olarak vurgulanmıştır (Barroso, 2008). Dolayısıyla, Türkiye gibi, gelecek genişleme dalgalarında yer almayı uman ülkeler için, beşinci genişleme süreci diğer çalışmalarla da derinlemesine incelenmeyi hak etmektedir.

SON NOTLAR

¹ Beşinci Genişleme sürecinde, Kıbrıs Rum Kesimi ve Malta 1990'da; On Orta ve Doğu Avrupa ülkesi 1994-1996 yılları arasında, AB üyeliğine başvurmuş; 1 Mayıs 2004'teki ilk dalgada, Kıbrıs Rum Kesimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya; 1 Ocak 2007'deki ikinci dalgada Bulgaristan ve Romanya üyeliğe kabul edilmişlerdir.

² Genel olarak, pek çok çalışmanın ortak kanaatinin, halkın genel korkusu hilafına beşinci genişleme sonucunda AB-15'in belki çok küçük ama pozitif bir ekonomik fayda sağlayacağı yönünde olduğu söylenebilir (bkz. örneğin, Further Enlargement, 2006 : 27; Keuschnigg ve Kohler 2002).

³ Beşinci genişlemede 1997 ve 1999'da iki dalga halinde adaylar açıklandığı için, adaylar açısından 1998 gösterge yıl olarak alınmıştır. Veriler Eurostat verileridir (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>). Ayrıca bkz. Wikipedia, "Statistics relating to the EU enlargement" ve "Economy of the European Union" maddeleri (erişim 24.11.2011)

⁴ Komisyonun diğer bir yayınında, 1998-2006 arasında, beşinci genişlemeyle Birliğe dahil olan 12 yeni üyenin yıllık ortalama yüzde 4.3 büyürken eski 15 üyenin 2.2 büyüdüğü belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu 2007).

⁵ Tablo 1'e bakıldığında, bazı yeni üyelerin beklenenden çok daha hızlı bir şekilde % 80 çizgisini yakaladıkları veya çok yaklaştıkları açıkça görülmektedir.

⁶ Bazı uzmanların dikkat çektiği gibi, AB'nin aslında reformları yapmakta ekonomik veya siyasi sebeplerle zorlananlara daha fazla yardım ve teşvik sunması gerekirken, en hızlı ilerleyenleri ödüllendirmekte ve üyeliğe almaktadır.

⁷ Kosova da Sırbistan'dan bağımsızlığını ilan etmiştir.

⁸ Bu konuda nihai kararı vermek için henüz erkense de, son 5-6 yıldaki gözlemler, ikinci grubun daha haklı olduğunu göstermiştir.

KAYNAKLAR

Arnason, J. P. (2000) "Communism and Modernity" *Daedalus*, 129(1):61-90.

Ash. T. G. (2007) "Europe's True Stories"

www.prospectmagazine.co.uk/2007/02/europestruestories/

Avrupa Komisyonu (2006) "Enlargement, Two Years After: An Economic Evaluation" European Commission Directorate-General For Economic And Financial Affairs Occasional Papers No. 24.

Avrupa Komisyonu (2007) Enlargement Strategy and Main Challenges 2007-2008" COM 2007 663 final.

Barroso J. M. (2008) Turkey: Master of the Straits, Master of its Destiny (SPEECH/08/188) Türkiye Büyük Millet Meclisi, 10 Nisan).

Barysch, K. (2003) "Does Enlargement Matter for the EU Economy?" CER Policy Brief, Centre for European Reform, http://www.cer.org.uk/pdf/policybrief_enlargement_economy.pdf.

Barysch, K. (2006) "Is Enlargement Doomed?" *Public Policy Research*, 13(2):78-85.

Breuss, F. (2002) "Benefits and Dangers of EU Enlargement" *Empirica*, 29(3): 245-274.

M.Çaşın ve U. Özgöker (2008) *Avrupa Birliği'nin Siyasal ve Ekonomik Temelleri*, İstanbul, Arion Yayınevi.

Chandler, D. (2007) "EU Statebuilding: Securing the Liberal Peace Through EU Enlargement" *Global Society*, 21(4):593-607.

Jan Delhey (2007) "Do Enlargements Make the European Union Less Cohesive? An Analysis of Trust between EU Nationalities" *Journal of Common Market Studies*, 45(2):253-279.

Falkner, G. ve Treib O. (2008) "Three Worlds of Compliance or Four? The EU-15 Compared to New Member States" *Journal of Common Market Studies*, 46(2):293-313.

Further Enlargement, (2006) Evidence given to the House of Lords EU Select Committee, "The Further Enlargement of The EU: Threat or Opportunity?" www.publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldselect/ldeucom/273/273.pdf

Genişleme Yorgunluğunun Ötesinde? Hollanda'daki Türkiye Tartışması (2006) www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=156&document_ID=7, (20.11. 2010).

Hettne, B. (2002) "The Europeanisation of Europe: Endogenous and Exogenous Dimensions" *Journal of European Integration*, 24(4):325-340.

Hooghe, L. ve Marks G. (2008) "European Union?" *West European Politics*, 31(1):108-129.

House of Commons (2007) EU Enlargement: the Western Balkan, Research Paper, No. 07/27

Ibryamova N. (2005) "The Eastern Enlargement of the European Union: Interests, Power and Norms" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Florida, Miami Üniversitesi.

Karp J. A. ve Bowler S. (2006) "Broadening and Deepening or Broadening Versus Deepening: The Question Of Enlargement and Europe's 'Hesitant Europeans'" *European Journal of Political Research*, 45:369–390.

Kavalalı M. (2005) Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri İle İlişkileri, Ankara, DPT Müsteşarlığı.

Keuschnigg C. ve Kohler W. (2002) "Eastern Enlargement of the EU: How Much is it Worth for Austria" *Review of International Economics*, 10(2):324-342.

Kok W. (2003) "Avrupa Birliğinin Genişlemesi" http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/enlargement_process/past_enlargements/communication_strategy/report_kok_tr.pdf.

Kornai J. (2006) "The Great Transformation of Central Eastern Europe Success and Disappointment" *Economics of Transition* 14(2):207–244.

Kraus, M ve R. Schwager (2003) "EU Enlargement and Immigration" *Journal of Common Market Studies*, 42(2):165-181.

Levy, R. (2006) "East Meets West" *Journal of European Integration*, 28(2):193-198.

Mandelson P. (2006) "A Progressive Response to Globalisation A Social Democratic Response to Global Economic Change" *Public Policy Research*, 92-95.

Mattli, Walter and Plümpert, Thomas (2002) "The Demand-Side Politics of EU Enlargement: Democracy and The Application for EU Membership" *Journal of European Public Policy*, 9(4):550-574.

Mayer, Hartmut (2008) "The Long Legacy of Dorian Gray: Why the European Union Needs to Redefine its Role in Global Affairs" *Journal of European Integration*, 30(1):7–25.

McLaren L. (2004) "Opposition to European Integration and Fear of Loss of National Identity: Debunking A Basic Assumption Regarding Hostility to The Integration Project" *European Journal of Political Research*, 43:895–911.

Mayhew, A. (2007) "Enlargement of The European Union: An Analysis of The Negotiations For Countries of The Western Balkans, Organisation for Economic Cooperation and Development" Sigma Paper No.37.

Molchanov, M. A "Regionalism and Globalization: The Case of the European Union" *Perspectives on Global Development and Technology*, 4(3/4):431-446.

Moravcsik, A. ve Vachudova, M. A. (2003) "National Interests, State Power, and EU Enlargement Perspectives" Center for European Studies Working Paper, No. 97.

Pridham, Geoffrey (2007) "Change and Continuity in the European Union's Political Conditionality: Aims, Approach, and Priorities" *Democratization*, 14(3):446–471.

Rehn, O. (2006a) "Public lecture" London School of Economics, (20.01. 2006).

Rehn, O. (2006b) "Europe's Next Frontiers" Helsinki, Lecture at the Finnish Institute of International Affairs, SPEECH/08/184 <http://europa.eu/rapid/press-ReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/654&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>, (27.10. 2006).

Sadurski, W. (2004) "Accession's Democracy Dividend: The Impact of the EU Enlargement upon Democracy in the New Member States of Central and Eastern Europe" *European Law Journal*, 10(4):371–401.

Schimmelfennig, F. (1999) "The Double Puzzle of EU Enlargement Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Decision to Expand to the East" ARENA Working Papers Series, No. 99/15.

Schimmelfennig, F. ve Sedelmeier, U. (2002) "Theorizing EU Enlargement: Research Focus, Hypotheses and the State of Research" *Journal of European Public Policy*, 9(4):500–528.

Schott M.(2007) "Geopolitical Imaginations About The European Union in Recent Political Discussions" *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 98(2):284-295.

Sjursen H. (2008) "Enlargement in Perspective: The EU's Quest for Identity" ARENA Working Paper Series, No.5.

Smaghi L. B. (2002) "Why Enlarge the EU? A Look at the Macroeconomic Implications" *The International Spectator*, 2:51-63.

Solana, Javier (2001) "Enlargement of the European Union Opportunity or Threat? On the Occasion of the Ninth "European Lecture" Utrecht Theater 19.06. 2001" http://www.consilium.europa.eu/cms3_applications/applications/solana/details.asp?cmsid=358&BID=107&DocID=66956&insite=1, (21. 07. 2009).

Steunenberg, B ve A. Dimitrova (2007) “Compliance in the EU Enlargement Process: The Limits of Conditionality” *European Integration Online Papers*, 11(5):1-18.

Jose I. Torreblanca (2001) *The Reuniting of Europe: Promises, Negotiations, and Compromises*, United Kingdom, Ashgate Publications.

Wiener, A. (2002) “Finality vs. Enlargement Constitutive Practices and Opposing Rationales in the Reconstruction of Europe NYU School of Law” Jean Monnet Working Paper Series, No. 8/02.

Yeşilada B. Ve B. Efir, (2006) “Competition among Giants: A Look at How Future Enlargement of the European Union Could Affect Global Power Transition” *International Studies Review*, 8:607–622.

Zielonka, J. (2007) “Plurilateral Governance in the Enlarged European Union” *Journal of Common Market Studies*, 45(1):187–209.